

Optimalizačně bilanční modelování ekonomie rodin pro potřeby rodinné politiky

Mgr. Ondřej Chaloupka
Expertní tým pro demografickou stabilitu, MPSV

XXIV. mezinárodní konference o rodinné politice
Rodinná politika a opomíjené otázky
demografického vývoje
8. dubna 2025, Senát PČR

www.mpsv.cz

Vždy se jedná o komplex podmínek a opatření

- Neexistuje žádné jediné zázračné opatření na zvýšení porodnosti a úhrnné plodnosti
- Je potřeba vytvářet komplexní a stabilní příznivé sociální a ekonomické prostředí, ve kterém by rodiny mohly naplnit své individuální plány a přání
 - včetně rovnováhy mezi pracovní kariérou a rodinou
 - včetně počtu dětí, které si přejí
 - včetně společně stráveného času – bez toho nelze na sobě a na vztazích pracovat, bez toho vztahy odumírají a rozpadají se
 - bez toho nelze vychovávat děti
- Tak je to v souladu s vizí Strategie rodinné politiky 2024-2030
- Je to jako, když pro rostlinu vytvoříme optimální prostředí potřebných podmínek a čekáme, jak poroste
- Pokud nebude mít dost vody, je naše snaha marná, i kdyby všechny ostatní podmínky byly sebedokonalejší ... a obráceně – samotná voda nestačí, pokud rostlina nebude mít světlo nebo pokud zmrzne

Hlavní cíle expertního týmu pro demografickou stabilitu

- ❑ Expertní tým MPSV, složený z akademických, výzkumných a dalších odborných pracovníků - demografů, ekonomů, sociologů, psychologů a dalších expertů na rodinnou politiku

Cíle

- ❑ Vyhodnotit současný propad porodnosti a zejména úhrnné plodnosti
- ❑ Analyzovat dopady konkrétních opatření, zahraniční zkušenosti, makroekonomické a dlouhodobé národohospodářské důsledky
- ❑ Hledat příčiny nepříznivého vývoje, koordinovat výzkumné aktivity v této oblasti
- ❑ Navrhnout strategii pro dosažení dlouhodobé demografické stability
 - ❑ Viz Strategie rodinné politiky 2024-2030
- ❑ Připravit odborné podklady pro společenskou a politickou diskusi

Jednou z aktivit týmu je i optimalizačně bilanční modelování ekonomie rodin pro potřeby rodinné politiky

Obsah

- Pokles porodnosti a zejména úhrnné plodnosti má více důvodů – ekonomické důvody jsou významné
- Historické paralely a zkušenosti u nás i v Evropě
- Jak vytvořit podmínky, aby lidé mohli mít tolik dětí, kolik si přejí
- Ekonomický přístup k analýze vztahu rodiny a státu a proč je vhodné modelovat ?
- Ekonomická opatření zejména v oblasti daňových slev
- Je potřeba zmírnit, vyhladit současný propad – jinak hrozí velké společenské náklady – nyní a v nejbližších letech nevyužitá kapacita – porodnice, školky, školy – do budoucna chybějící pracovníci a problém s důchody
- Závěry

Nutnost rozlišit rodinnou a sociální politiku

- ❑ Sociální politika – pomoc všem ohroženým skupinám a řešení problémů - vertikální solidarita
- ❑ Rodinná politika – ocenění ekonomického a sociálního přínosu rodiny a vytvoření podmínek pro rodiny
- ❑ Požadavek horizontální spravedlnosti
 - ❑ Rodiny s dětmi by měly dosahovat srovnatelné životní úrovně jako rodiny bez dětí, které mají stejný příjem před zdaněním.
 - ❑ Ocenění ekonomického přínosu rodin jako investice do budoucna země (viz Strategie rodinné politiky 2024-2030)
- ❑ Úsilí vynaložené na výchovu a péči o děti (čas, práce a náklady) není dosud ekonomicky oceněno jako vklad a investice do budoucnosti všech – lidský a sociální kapitál společnosti
- ❑ Záleží na struktuře a cílení opatření – například Francie (rodinná daň - Family Quotient) x Německo
 - ❑ Francie - dlouhodobě od konce tisíciletí nejvyšší úhrnná plodnost v rámci EU přibližující se hodnotě prosté reprodukce 2,1
 - ❑ Avšak i ve Francii změna charakteru rodinných opatření na sociální (testováním příjmu) a výrazné zastropování daňových slev v rámci rodinné daně vedly k poklesu úhrnné plodnosti (viz rovněž dále)
- ❑ Komplex opatření a zvyšování daňových slev na děti v ČR (2015–2018) pozitivně ovlivnil růst HDP i rozpočet
- ❑ Komunikace konkrétních politických opatření může mít i vyšší pozitivní (příp. negativní) dopad než jejich samotné zavedení – zásadní je celkové prorodinné klima

Současná situace

- Pokles porodnosti a zejména úhrnné plodnosti od roku 2022 pokračuje
- Hrozí trvalejší změna chování podobně jako v 90. letech – pokles se může dále prohloubit
- K poklesu dochází i v Severní Evropě známé svou dříve úspěšnou rodinnou politikou
Docházelo k němu ale už cca od r. 2010 a to v době, kdy u nás ještě úhrnná plodnost výrazně rostla
- Jaké mohou být příčiny a lze proti tomu případně něco dělat?

Možné historické paralely poklesu úhrnné plodnosti

- ČR v 90. letech minulého století – pokles v **důsledku vzájemně zesilující kombinace faktorů**
 - Nové náklady příležitosti** (studium, cestování, kariéra, podnikání, možností využití volného času ...)
 - Vysoká inflace a **od roku 1993 výrazný pokles kompenzačního příspěvku k úhradě nákladů na výchovu dětí**

- ČR v letech 2009 až 2013 – nečekaný pokles úhrnné plodnosti, se kterým statistické prognózy vůbec nepočítaly (**důsledky finanční krize a úsporných opatření**)

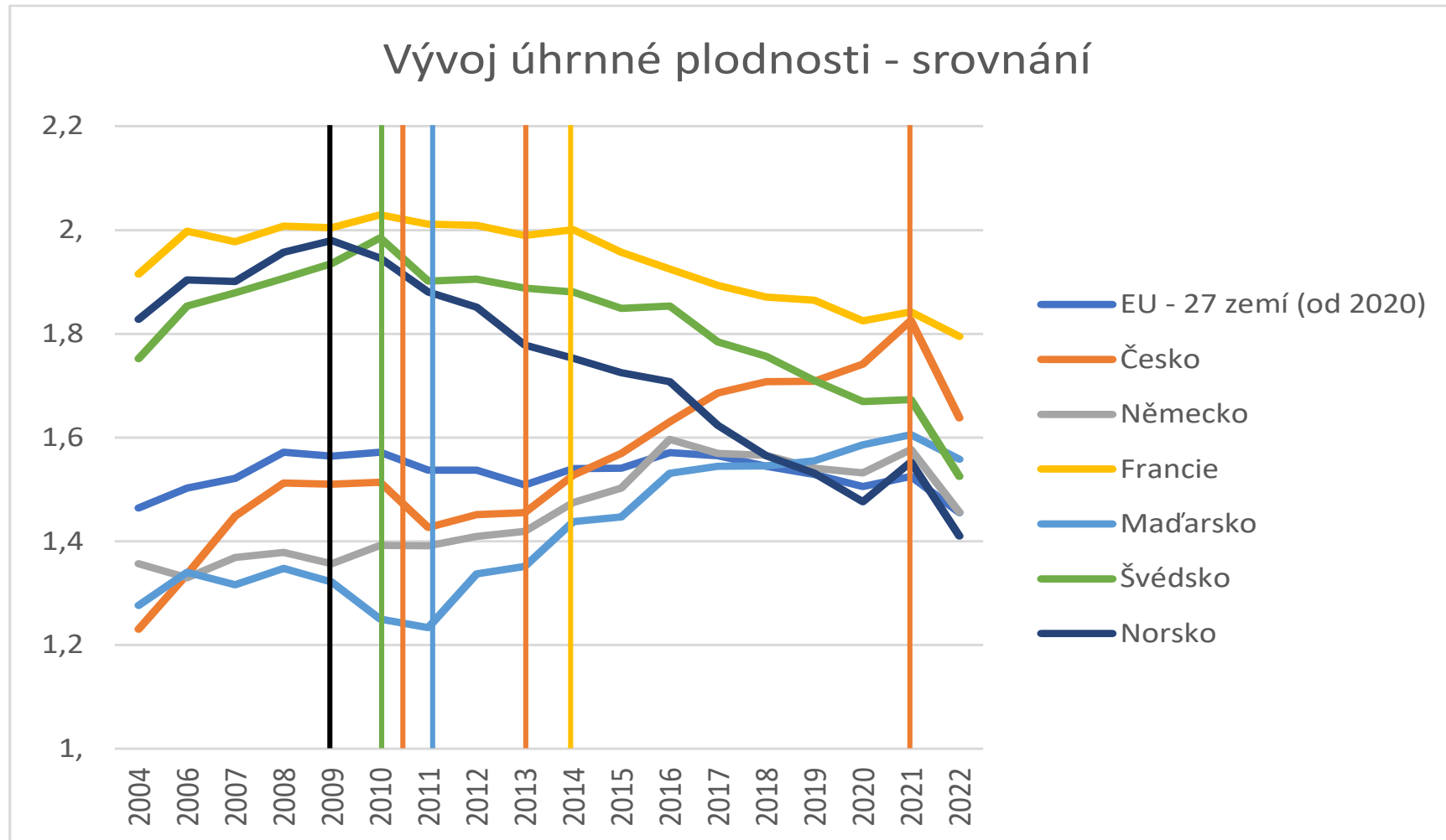
- Francie po roce 2014 – trvalý pokles úhrnné plodnosti (úsporná opatření)
 - Změna rodinných opatření na sociální (testováním příjmu) a výrazné zastropování daňových slev v rámci rodinné daně
 - El-Mallakh, N., 2021. Fertility, Family Policy, and Labor Supply: Quasi-Experimental Evidence from France, SSRN, Electronic Journal., <https://doi.org/10.2139/ssrn.3969868>

- Skandinávské země po roce 2010 – trvalý pokles úhrnné plodnosti
 - Oceňovaná ale jednostranně zaměřená politika na služby péče o děti a na rovnost žen a mužů bez odpovídajícího ocenění neplacené práce při výchově dětí a promítnutí nákladů do odpočtů z daní. Society at a Glance 2024, OECD Social Indicators, A Spotlight on fertility trends

- ČR v letech 2014 až 2021 – zde naopak růst úhrnné plodnosti následoval širokou sadu opatření family friendly politiky

- ČR v letech 2022 až 2024 – prudký pokles úhrnné plodnosti v posledních třech letech – **kombinace dlouhodobě působících faktorů a náhlé změny ekonomických podmínek**

Úhrnná plodnost – mezinárodní srovnání vybraných zemí

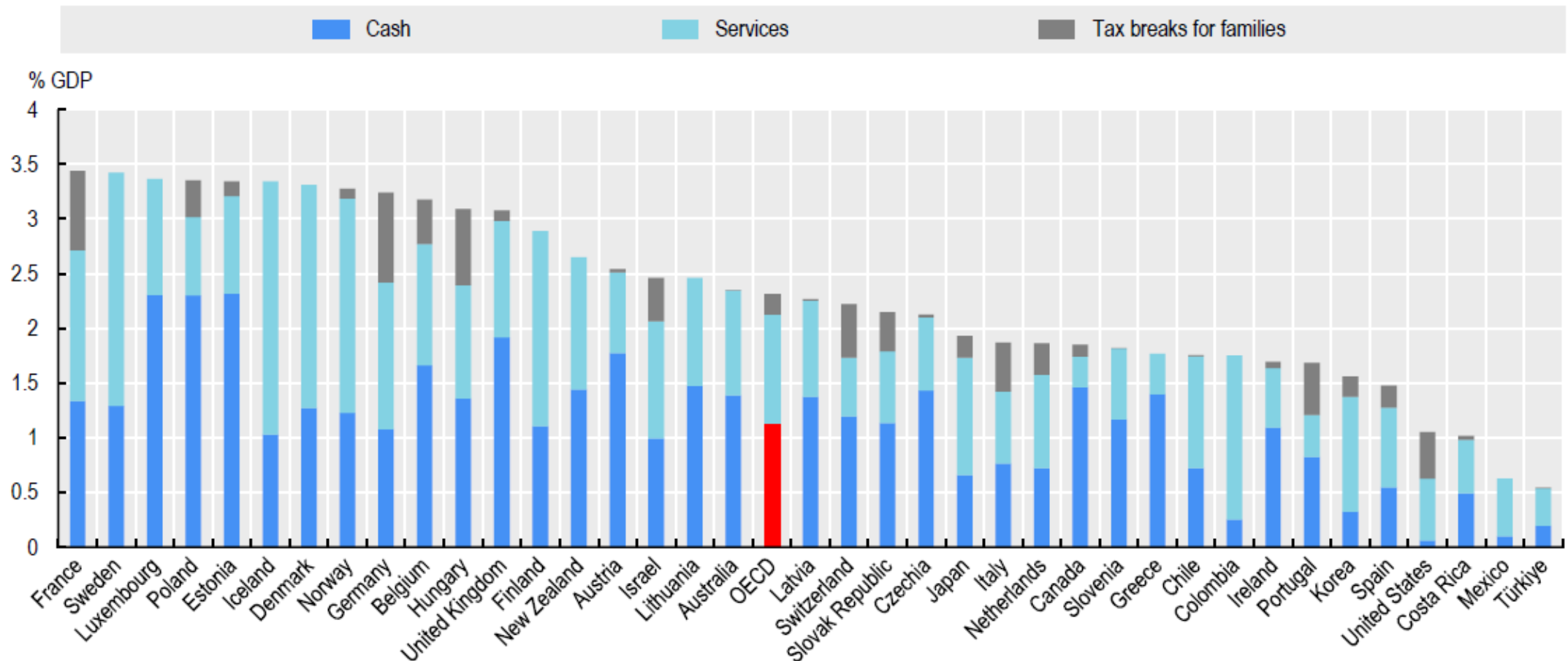

Vývoj úhrnné plodnosti ve vybraných zemích Evropy 2004 – 2022, Zdroj: Eurostat

Struktura výdajů na rodinnou politiku

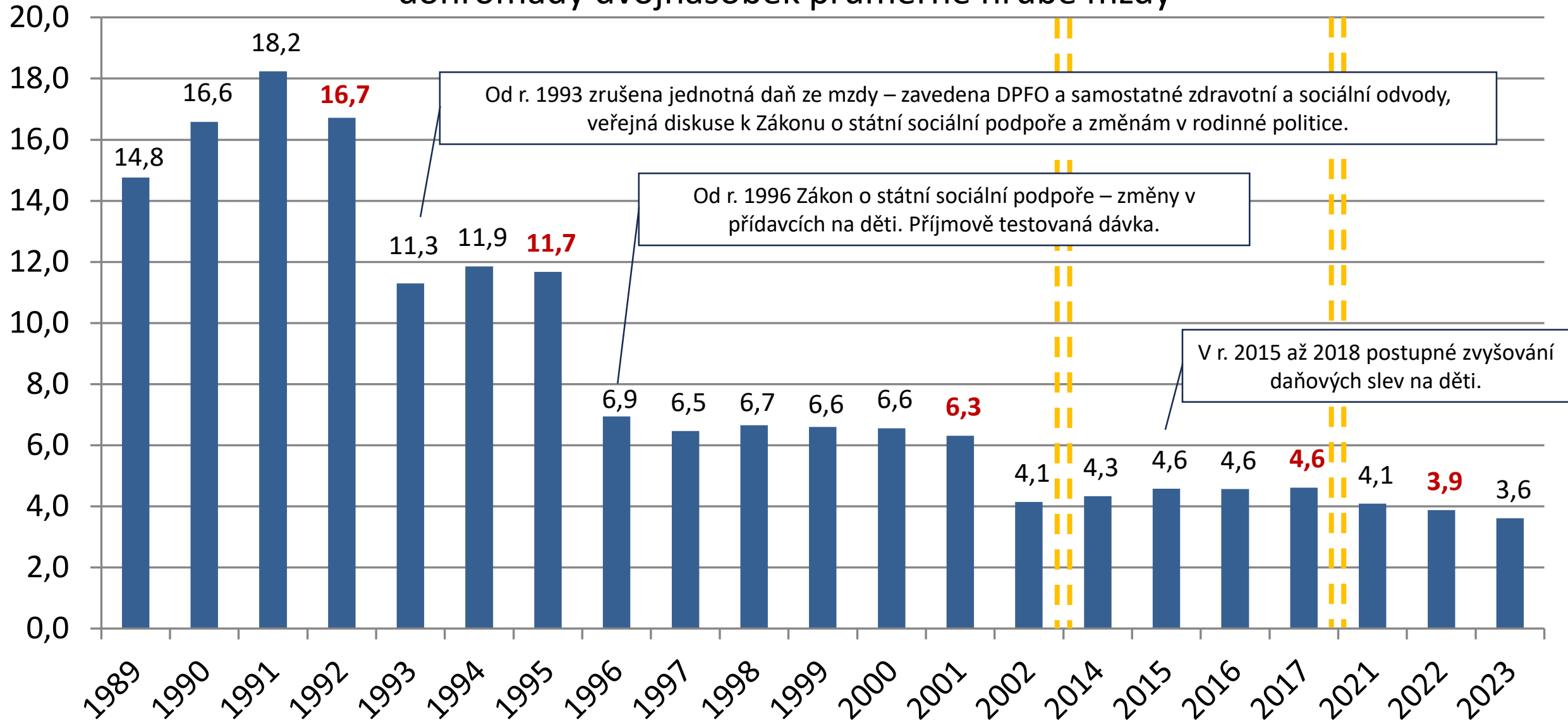
Figure 1.13. Public spending family supports varies widely across OECD countries

Public expenditure on family benefits by type of expenditure, percentage of GDP, 2019 or latest available

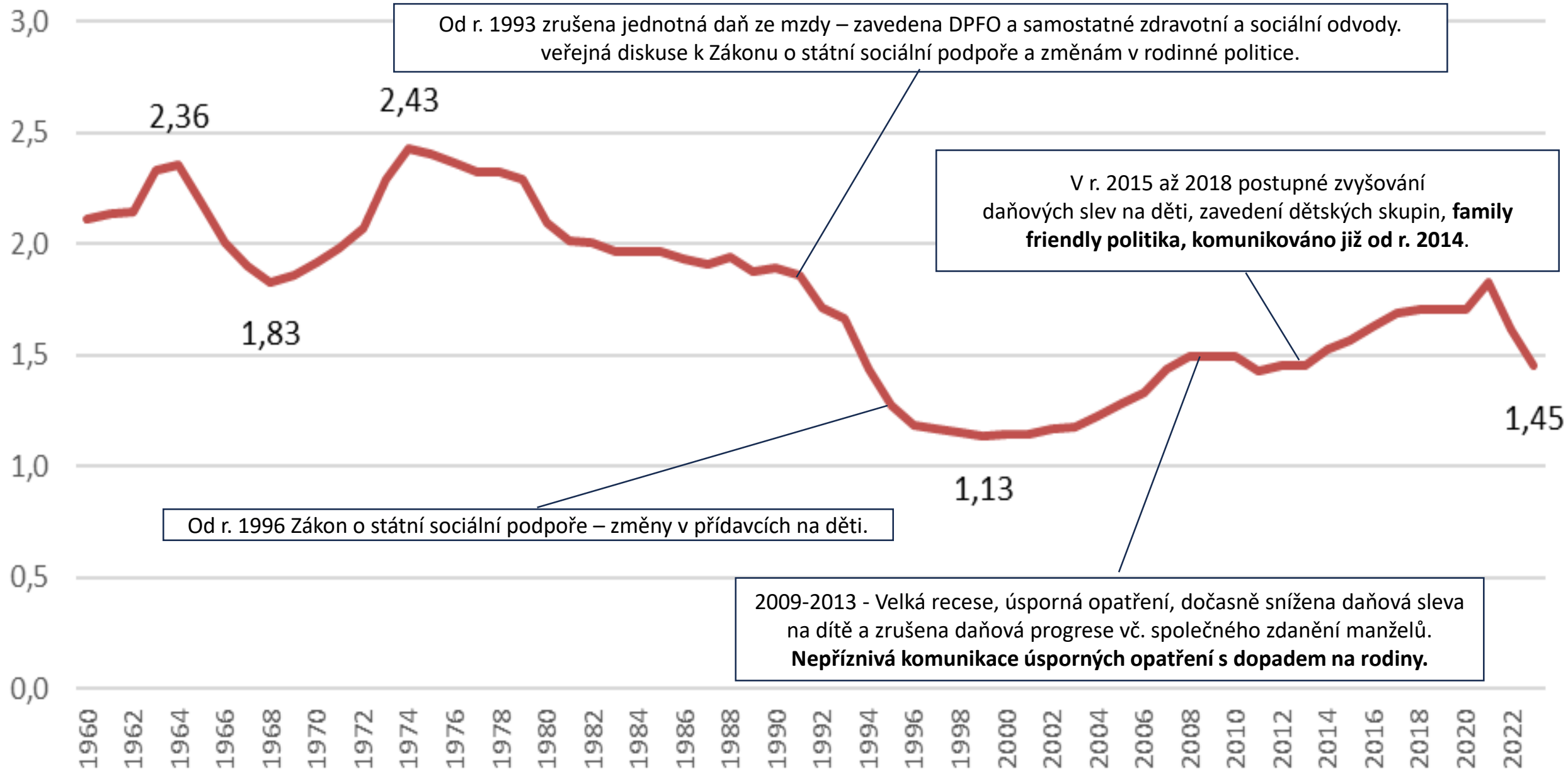
Zdroj: Society at a Glance 2024, OECD Social Indicators, A Spotlight on fertility trends

Kompenzační příspěvek státního rozpočtu k nákladům na výchovu dětí v úplné rodině s dvěma nezaopatřenými dětmi v % kde oba rodiče pracují a pobírají dohromady dvojnásobek průměrné hrubé mzdy

Zdroj: Strategie rodinné politiky 2024-2030, aktualizováno pro rok 2023

Vývoj úhrnné plodnosti od 60. let 20. st.

Celkový kontext z pohledu současné vlády

- Výchozí stav předaného rozpočtu v rekordním deficitu
- Energetická krize od konce 2021, její prohloubení a vysoká inflace v důsledku Ruské agrese na Ukrajině
- Nutnost sanace ekonomické situace řady domácností
- Příjem uprchlíků z Ukrajiny – nyní se už tato pomoc jako investice začíná naší zemi vracet
- Bylo nezbytné přehodnocení vládních priorit z programového prohlášení a změna jejich časování
- Vliv na všechny země Evropy**

Celkový kontext z pohledu současné vlády

Řadu opatření pro rodiny z programového prohlášení vlády a Strategie rodinné politiky 2024-2030 se přesto daří realizovat

- Podpora částečných úvazků, zákoník práce - podpora flexibility a práce z domova, podpora dětských skupin, susedské dětské skupiny, navýšení rodičovského příspěvku, důchodová reforma – společný vyměřovací základ manželů, zachování výchovného a rodičovský (fiktivní) vyměřovací základ, významný kvalitativní pokrok v digitalizaci sociálních dávek**
- Některá důležitá opatření pro rodiny bylo ale nutné posunout v čase např. daňové prázdniny a slevy na daních pro děti
- Podobné problémy (a dokonce již v rámci delšího období) řeší většina evropských zemí
- Je potřeba tuto situaci analyzovat a adekvátně reagovat

Na demografické změny se zaměřila i Evropská komise

- ❑ V nadcházejících letech hrozí, že zmenšování počtu obyvatel EU a jejich neustálé stárnutí bude mít negativní dopad na dlouhodobou konkurenceschopnost EU
- ❑ **Nutnost zaměřit se více na rodiny a jejich ekonomickou situaci**
 - ❑ Dle Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů, Demografické změny v Evropě: soubor opatření, 11.10.2023

Sladění rodinných aspirací a placené práce

Dle Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů, Demografické změny v Evropě: soubor opatření, 11.10.2023 (rovněž viz obrázky na předchozím snímku)

- Každý by měl být podporován v tom, aby si mohl zvolit současně kariéru i rodinu, rozhodnutí mít děti je osobní volbou – viz rovněž vládní Strategie rodinné politiky 2024-2030
- Tato volba však může být ovlivněna kvalitou života, dostupností péče a bydlení i pracovními příležitostmi a odpovídajícím příjmem
- Mezi mladými lidmi se stále častěji vyskytuje tendence odkládat rozhodnutí o založení rodiny nebo omezovat její velikost
- Mnozí z nich, zejména ženy s vyšším vzděláním, však na přímý dotaz uvádějí, že by chtěly mít více dětí, než ve skutečnosti mají
- Mezi klíčové prvky, jimiž lze vysvětlit rozdíl mezi velikostí rodiny, kterou by si lidé přáli, a její velikostí skutečnou patří například obtížné sladování pracovních a pečovatelských povinností a přetrvávající nerovnosti mezi muži a ženami, jakož i hospodářská a sociální nejistota související s perspektivou zaměstnání, životními náklady a bydlením

Demografická stabilita je prioritou Strategie rodinné politiky

Vize Strategie rodinné politiky 2024-2030:

Příznivé společenské prostředí a stabilní podmínky respektující svobodu volby podporují rodiny v jejich funkcích a poskytují rodinám prostor a možnosti naplňování jejich individuálních potřeb a aspirací.

Globální cíl (konkretizace vize):

1. Ocenění rodiny, podpora její stability a vztahů
2. Příznivé a stabilní sociální a ekonomické prostředí pro rodiny
3. Dosažení demografické stability

Hlavní cíl 1:

Podporovat význam rodinných hodnot, zvýšit společenskou prestiž a ocenění rodiny a posílit institucionální ukotvení rodinné politiky v ČR.

Hlavní cíl 2:

Rozvíjet prostředí podporující stabilní rodinné vztahy a posílit prevenci rizikových jevů v rodině.

Hlavní cíl 3:

Podporovat sladění rodinného a pracovního života.

Hlavní cíl 4:

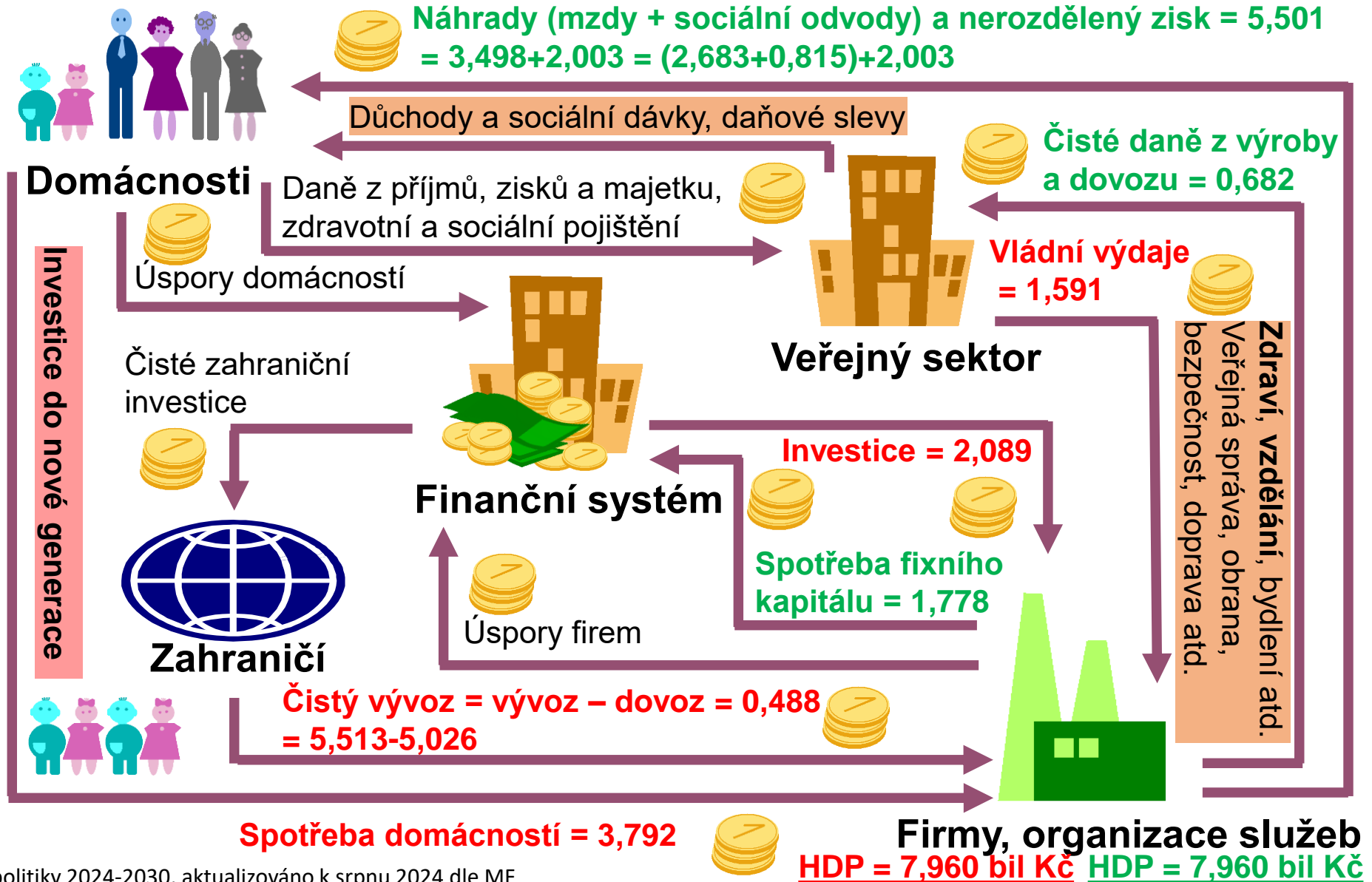
Vytvářet příznivé prostředí pro materiální a finanční stabilitu rodin.

Hlavní cíl 5:

Podpořit rodiny ve všech fázích života a ve specifických situacích.

Širší rámec pro modelování: Model národního hospodářství z pohledu příjmové a výdajové struktury HDP a prorůstového charakteru investic do lidského a sociálního kapitálu

Údaje – predikce na r. 2024, Makroekonomická predikce MF, srpen 2024

Proč je potřebné modelovat rodinnou politiku ?

- ❑ Podstata zachytit vztahy mezi ekonomickou **funkcí rodiny a ekonomickou funkčností státu**
- ❑ Makroekonomická funkce rodiny je dvojí – a to ve dvou základních časových horizontech
- ❑ **Okamžitá nabídka pracovních sil a současně podpora spotřeby a tím i hospodářského růstu** – rodiče jsou motivováni k vyšší ekonomické aktivitě, aby uživili své děti, a kupují pro ně zboží a služby (*a obráceně při poklesu*)
- ❑ **Dále pak dlouhodobá funkce – investice do lidského kapitálu – nové generace vychovaných dětí** nezbytných pro udržitelný rozvoj společnosti a budoucí ekonomiku i důchodový systém
- ❑ **Celkové náklady na rodinnou politiku nicméně nejsou součtem přímých dopadů jednotlivých opatření – ve skutečnosti mohou být výrazně nižší v důsledku prorůstového působení a multiplikačních efektů** – a to podle toho, jak povedou ke zvýšení spotřeby a aktivací úspor přitáhnou do ekonomiky další peníze, přičemž obojí se projeví vyšším výběrem daní
- ❑ **Dalšími náklady jsou nevyužité kapacity již existujících zařízení** – s hrozbou nenávratného poklesu těchto kapacit, **dlouhodobě pak chybějící pracovníci a zdroje důchodového systému a dalších rozpočtových příjmů**
- ❑ *Otázka více faktorů - abychom to uměli dostatečně přesně spočítat, potřebujeme odpovídající matematické modely*

Ekonomický faktor je významný – pohled OECD

- ❑ Většina rodičů si děti nepořizuje proto, že by na tom ekonomicky vydělali. To však neznamena, že ekonomické důvody nemají na zakládání a podobu rodin žádný vliv
- ❑ Naopak, od Beckerovy stěžejní práce (1960) **v posledních letech mnoho studií prokázalo, že klíčové ekonomické proměnné**, jako je příjem domácnosti, způsob jeho rozdělení mezi rodiče a náklady na výchovu dětí a bydlení, **mohou ovlivnit to, zda se lidé rozhodnou mít děti, kdy je budou mít a kolik dětí budou mít**
- ❑ Beckerův ekonomický přístup k porodnosti také dokládá, že „...zvýšení příjmu nebo snížení nákladů na děti by ovlivnilo jak kvantitu, tak kvalitu (výchovy a vzdělání) dětí, obvykle by se obojí zvýšilo...“ Zvýšení nákladů na děti naopak povede k poklesu míry plodnosti.
- ❑ Society at a Glance 2024, OECD Social Indicators, A Spotlight on fertility trends
- ❑ Becker, G., 1960, “An economic analysis of fertility”, Columbia University Press, pp. 209-240

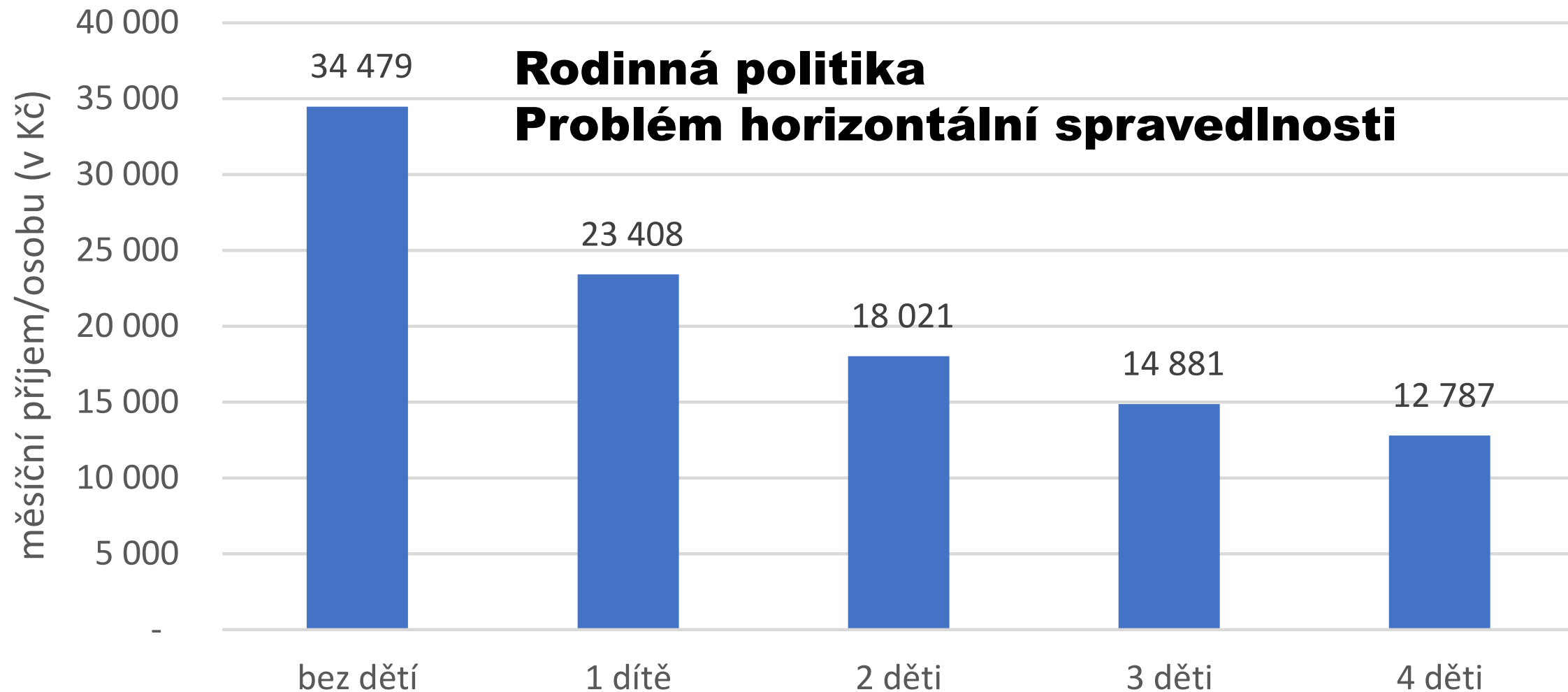
Důvody současného poklesu úhrnné plodnosti jsou především ekonomické – dle průzkumů (podzim 2024)

- ❑ Lidé mají méně dětí a později, než by si přáli
- ❑ Propad porodnosti a úhrnné plodnosti pokračuje z 1,83 (2021) na 1,35 (odhad 2024)
- ❑ Rodičovství sice již **nemá tak silnou normativní oporu**. Větší vnitřní svoboda znamená **větší důraz na hodnoty**, v soutěži s jinými cíli (náklady příležitosti) pak více záleží na **příznivých podmínkách**.
- ❑ „Děti jsou tím nejkrásnějším, co mě v životě potkalo“ pro 97 % rodičů (stejně muži i ženy)
- ❑ **Lidé v ČR si stále přejí v průměru 2,1 dítěte, plánují 1,8 dítěte, reálně nakonec mají 1,35**
- ❑ 55 % bezdětných odkládá rodičovství do doby finančního/kariéerního zajištění
- ❑ Třetina stávajících rodičů si další dítě nemůže dovolit z finančních nebo prostorových důvodů
- ❑ **Příčiny poklesu plodnosti v ČR:** finanční nejistota (55 %), nedostupné bydlení (26 %) pracovní ambice (18 %) a osobní svoboda (17 %)

Zdroje:

- J. Kocourková, Demografická stabilita a odolná populace. Přírodovědecká fakulta UK, září 2024.
- E. Waldaufová, Cesty k rodičovství. Přírodovědecká fakulta UK & NMS, listopad 2024.
- Průzkum veřejného mínění na téma Pečující osoby v ČR. Závěrečná zpráva. SC&C spol. s r.o., říjen 2024.
- M. Kreidl, Rodičovství a fertilitní plány ve světle sociologických výzkumů., Masarykova univerzita, listopad 2024.

Měsíční čistý příjem na člena domácnosti, kde oba partneři pracují a dosahují v součtu dvojnásobku průměrné mzdy, rok 2023

Co je cílem ?

- Cíl není primárně přeměnit demografické chování obyvatel, ale:
- Vytvořit příznivé a spravedlivé prostředí (příznivé klima) pro rodiny, aby mohly realizovat své plány a přání ohledně počtu dětí
- Zmírnit dopady poklesu opatřeními a nástroji, které jsou pro stát dostupné (ekonomické, legislativní, podpůrné)
- V případě ignorování poklesu hrozí velké společenské náklady nyní i v delším časovém horizontu
 - nyní a v následujících letech nevyužité kapacity – porodnice, školky, školy ... a velké budoucí problémy, pokud by došlo k neuváženému omezování těchto kapacit
 - do budoucna chybějící pracovníci a problém s důchody

Optimalizační modelování

- ❑ Optimalizační modelování je matematický přístup, který slouží k nalezení nejlepšího možného řešení určitého problému – například při rozdělování omezených zdrojů (peněz, času, podpory) s ohledem na dané cíle a omezení. Používá se v ekonomii, plánování, logistice nebo politice k určení efektivních strategií

Stát může pomoci optimalizačního modelu:

- ❑ Najít rovnováhu mezi výší příspěvků rodinám a jejich motivací k pracovní aktivitě
- ❑ Optimalizovat komplex nástrojů (např. daňové úlevy, dávky, příspěvky na děti) tak, aby co nejvíce podpořil ekonomickou a sociální funkci rodiny, minimalizoval chudobu a zároveň maximalizoval návratnost v podobě vyšší zaměstnanosti a odvodů včetně udržitelnosti do budoucna
- ❑ Vytvářený model zahrnuje vstupy jako: počet dětí, příjmy rodiny, životní náklady a další. Cílem je maximalizovat ekonomický a sociální efekt (vybrané charakteristiky životní úrovně včetně demografického chování) při minimálních nákladech státu

Vývoj optimalizačně bilančního modelu

Nutnost popsat celou populaci = generalizace na skupiny

- Postup od jednodušších agregovaných modelů ke složitějším a detailnějším – vývoj jednotlivých bloků (modulů), postupné zahrnování více faktorů a více oblastí

Nutný postupný rozvoj více submodelů pro konstrukci většího celku – získání parametrů a dat, více možností, nutný dlouhodobější vývoj

Regresní model vztahu porodnosti dle pořadí dítěte a úhrnné plodnosti na finančním faktoru

- Výchozí model pro většinovou populaci rodin – založen na vztahu relativní hodnoty daňové slevy na děti na dvojnásobku hrubé mzdy a porodnosti dle skupin. Vyčíslení vztahu citlivosti ekonomické kompenzace nákladů na úhrnnou plodnost (nutno dále rozpracovat)

Výsledky 2 typů : **Pro lineární dopočet dopadů do NH** včetně efektů zvýšení příjmů rodin a přínosů nově narozených dětí dle simulované úhrnné plodnosti. V plánu je rozpracování na podrobné makroekonomické dopady do všech sektorů NH (Model Input x Output tabulek) a multiplikačních efektů (inspirace modelem HDP x zaměstnanost - Chaloupka, Foltýn 2016)

- Po komplexním vyladění vztahu při zohlednění více faktorů** jako "cena" (obecně náklad příležitosti – nemusí mít pouze finanční hodnotu) pro bilančně optimalizační model, za kterou by byla skupina rodin ochotna zvýšit porodnost v rámci rodinných plánů

Vývoj optimalizačně bilančního modelu - pokračování

- Optimalizační model ekonomické rovnováhy rodiny – **Vytvořeno, testováno na základních datech**
 - Model částečné rovnováhy – hypotéza - kolik chybí v rozpočtu rodin, aby hospodařily s určitým modelově určeným přebytkem (schopnost úspory – rezerva a zajištění na stáří). **Ekonomické chování rodin** – schopnost uživit potomka při zachování srovnatelné životní úrovně
 - Model minimalizuje celkový finanční transfer tak, aby v každé rodině byly splněny podmínky ekonomické rovnováhy

- Dynamický bilančně optimalizační model ekonomického chování rodin – **v Plánu vývoj, teoreticky formulován a testován v obecné rovině**
 - Model částečné rovnováhy – definován základní algoritmus modelu ekonomické motivace rodin pro stanovené typy rodin
 - Skupiny jsou definovány vlastnostmi demografického a ekonomického omezení a tzv „cenou“ (obecně nákladem příležitosti, odstraněním ekonomické či jiné bariéry), za kterou jsou ochotny zvýšit porodnost a dosáhnout naplnění svých rodičovských plánů. Konstrukce a elasticita této „ceny“ bude předmětem dalšího vývoje modelu i teoretického výzkumu
 - Každá skupina je definována příjmovou a výdajovou částí a oceněna rovněž příjmy a výdaji z pohledu dopadů do NH
 - Model simuluje populaci přes stanovené skupiny (typy rodin) a optimalizuje tzv. modelovou "nadporodnost" (přírůstek porodnosti) do skupin, kde bude efekt nejvyšší. Tento efekt bude definován a testován postupně z různých hledisek
 - Výsledkem jsou ukazatele za celou generalizovanou populaci po definovaných skupinách za rok - jak jsou ovlivněny jejich demografické a ekonomické ukazatele a jaký přínos či náklad mají pro národní hospodářství
 - Možnost simulace změn v populaci a ekonomických dopadů po jednotlivých letech na n+i let

- Postupný rozvoj všech modelů - nutnost dalšího komplexního výzkumu měkkých a tvrdých faktorů a prověřování omezení a pravděpodobností, které mohou do optimalizace vstoupit a ovlivnit porodnost (dostupnost bydlení, předškolních a školních zařízení, možnosti sladění profesní kariéry a rodiny, měkké neekonomické faktory, hodnotové změny atd.)

Ekonomický faktor – různé aspekty ekonomie rodiny I

- ❑ G. Becker (1960) ekonomicky přirovnává dítě ke „zboží dlouhodobé spotřeby“, které si rodiče „pořizují“, avšak se zásadním rozdílem
 - ❑ Lze si představit, že rodiče s vyšším příjmem si pořídí do rodiny jedno dražší auto a jedno levnější auto
 - ❑ **Pokud jde o děti, jestliže by rodiče nemohli dopřát dvěma dětem stejně kvalitní vzdělání, raději se rozhodnou pouze pro jedno**
 - ❑ To patrně neplatí v rodinách s již opravdu velmi vysokými příjmy, které se na rozdíl od rodin se středními i vyššími středními příjmy nemusí v tomto směru omezovat
 - ❑ **Náklady na výchovu dítěte však nejsou stejné a rostou s příjmovou situací rodiny.** „Je téměř nemožné si představit dítě, které je vychováváno na mnohem nižší životní úrovni než jeho rodiče. Žije tam, kde žijí oni, většinou jí to, co jedí oni, a obecně samozřejmě sdílí přibližně stejnou životní úroveň jako oni, a to díky tomu, že žije s nimi.“
 - ❑ Rozdílnou úroveň nákladů na děti v ČR ilustruje mimo jiné například šetření ČSÚ (viz tabulka níže - více než dvojnásobný rozdíl mezi nejnižším a nejvyšším příjmovým kvintilem) a rovněž také srovnatelnou úroveň nákladů na děti s náklady na dospělého - od 86% v nejnižším kvintilu, u všech ostatních kvintilů minimálně 90% a více až k 95% ve čtvrtém kvintilu (níže v tabulce koeficient přepočtu na průměrnou osobu v domácnosti)

Tabulka Čistá peněžní vydání domácností s 1 až 3 dětmi v kvintilovém rozdělení podle čistého příjmu na osobu. Zdroj: Náklady na výchovu a výživu dětí v roce 2003. ČSÚ, 2004

	Roční výdaje domácnosti:				Roční výdaje:			Koeficient nákladů na dítě
	celkem	na dospělé členy	na děti		na osobu	na dospělého člena	na dítě	
			absol.	v %				
20% domácností s nejnižšími příjmy (do 63 523 Kč/os.)	205 274	107 901	97 374	47,4	53 807	58 029	49 793	93%
Druhých 20% domácností (63 523 - 76 277 Kč/os.)	238 975	129 361	109 615	45,9	67 689	70 882	64 272	95%
Třetích 20% domácností (76 278 - 90 381 Kč/os.)	278 707	155 588	123 119	44,2	79 193	82 318	75 568	95%
Čtvrtých 20% domácností (90 382 - 109 675 Kč/os.)	300 198	179 133	121 065	40,3	89 850	91 886	86 998	97%
20% domácností s nejvyššími příjmy (více než 109 675 Kč/os.)	416 674	257 087	159 587	38,3	125 622	129 585	119 722	95%

Ekonomický faktor – různé aspekty ekonomie rodiny II

- Zároveň je dítě investice** - J. Rusnok, M. Kulhavý, T. Řezníček, J. Hyzl: Penzijní reforma pro Českou republiku, ING, 2004
- Existují dvě základní cesty jak si zajistit finanční jistotu ve stáří
- Mít dostatek dětí, které se o Vás postarají**
 - V minulosti způsob používaný ve všech společnostech. Dnes stále v rozvojových zemích.
 - Stát se stal v moderním důchodovém systému prostředníkem a současně vynucovatelem této solidarity.** Průběžný systém PAYG (pay as you go), kde mladí (aktivní generace) platí důchody seniorům (svým prarodičům a rodičům)
 - Příspěvky (investice) = děti. Tato metoda předjímá významnou ekonomickou roli rodiny
- Vytvořit si dostatečné finanční úspory během aktivního života**
 - Příspěvky (investice) = peníze. Tato metoda je základem kapitálově podložených (Fully Funded) penzijních plánů, které se prosazují ve vyspělých průmyslových zemích
- Mít děti znamená mimo jiné ekonomický náklad (investici), z níž investor (rodiče) budou čerpat později (v důchodovém věku prostřednictvím důchodového systému)**
 - Ten, kdo děti nemá nepodstupuje tyto náklady
 - Každý musí investovat v průběhu svého aktivního pracovního života, má-li si ve stáří zajistit příjem:
 - tím, že bude mít dostatek dětí
 - tím, že si vytvoří dostatečné finanční úspory
 - kombinací obou předchozích metod
- Spolkový ústavní soud v Německu 2001 rozhodl ve věci pojištění pro případ potřeby dlouhodobé péče, že všechny systémy založené na mezigeneračním přerozdělování jsou podmíněné ekvivalentem výchovy dětí a zákonodárci uložil, aby tuto souvislost zohlednil v povinných odvodech na sociální pojištění

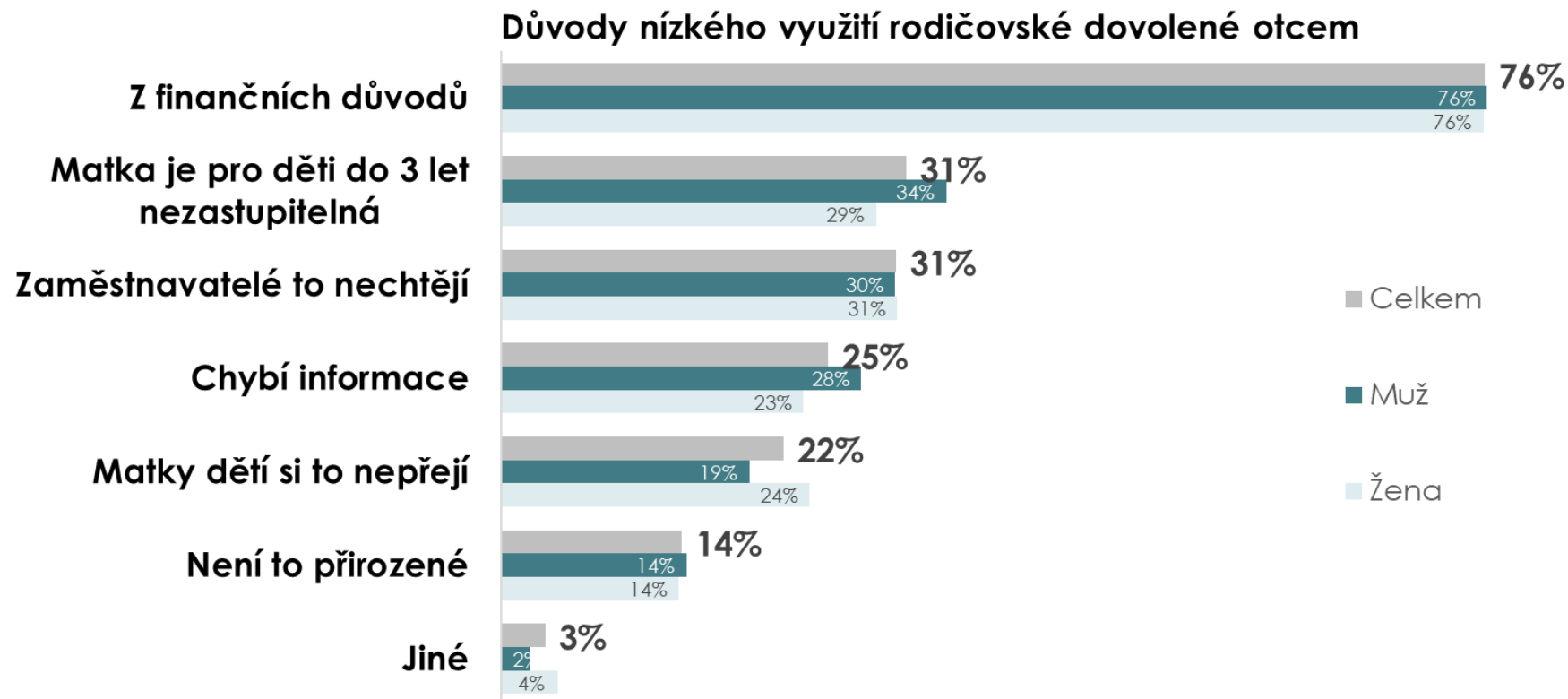
Ekonomický faktor – různé aspekty ekonomie rodiny III

- ❑ **Konkurující investicí (nákladem příležitosti) je také vlastní pracovní kariéra – význam podmínky pro sladění práce a povinností rodičů (viz Society at a Glance 2024, OECD Social Indicators, A Spotlight on fertility trends)**
 - ❑ Pokud si ženy musí vybrat mezi prací a rodinou, pak některé zvolí (více) dětí a omezí svou účast na trhu práce, zatímco jiné zvolí placenou práci, a tím omezí míru plodnosti
 - ❑ Při neexistenci možností sladění práce a rodiny pak zvýšená účast žen na trhu práce vede k poklesu míry plodnosti
 - ❑ Pokud jsou však ženy schopny kombinovat pracovní a rodinný život a účastnit se ekonomického života na rovnoprávném základě, pak to vede k lepším ekonomickým výsledkům a vyšší míře plodnosti
 - ❑ **Více možností, jak skloubit pracovní a rodinné závazky, spolu s větším společenským důrazem na rovnost žen a mužů je cesta k vyšší úhrnné plodnosti, sama o sobě však nestačí**
 - ❑ Např. v Norsku, kde je zapojení mužů do péče o děti a domácích prací jedno z nejvyšších v OECD, bývají mužští partneři těmi, kdo se brání tomu, aby měli další dítě. Toto mužské váhání mít další dítě může odrážet měnící se realitu otců v genderově rovnějších společnostech, protože závazek přemýšlet o načasování a zapojení - spolu s dalšími náklady obětované příležitosti - je pro budoucí otce novějším jevem než pro budoucí matky. **Předpokládá se, že zvýšené nároky na čas a emocionální angažovanost otců jsou jedním z klíčových faktorů, které vedou k odkládání otcovství nebo odmítání narození dalších dětí**
 - ❑ **Klíčová je proto otázka ocenění neplacené práce a nákladů společně s uplatněním žen v pracovní kariéře a ve společnosti**
 - ❑ viz také Marcal, K., Kdo vaří ekonomům, Praha, 2021 a další

Ekonomický faktor – různé aspekty ekonomie rodiny IV

- ❑ Finanční nevýhodnost současného nastavení rodičovského příspěvku, který má nahradit ušlý příjem (náklad příležitosti), je hlavní bariérou pro větší zapojení otců při čerpání rodičovské dovolené

Zdroj: Průzkum veřejného mínění na téma „Pečující osoby v ČR“. Závěrečná zpráva. SC&C spol. s r.o., říjen 2024

Dlouhodobě nepříznivé strukturální prostředí pro rodiny - je potřeba komplexní systém opatření

„Postindustriální epocha spolu se vznikem sociálního státu vytvořila prostředí velmi znevýhodňující rodinu a život v rodině oproti jiným formám života. Význam dětí v rámci mezigenerační solidarity jako investice pro hmotné existenciální zajištění ve stáří byl omezen systémem sociální péče a důchodového pojištění, které eliminovalo bezprostřední závislost na dětech. Význam dítěte pro rodiče se posunul do roviny emocionální, což snížilo přímou materiální nezbytnost přítomnosti dětí v rodině a naopak umožnilo jejich nahrazování některými substituty splňujícími emocionální uspokojení.

Přesun hmotného významu dětí ze sféry přímého hmotného zajištění (vztah dítě ↔ rodič) do sféry nepřímého zabezpečení (generace ekonomicky aktivního obyvatelstva ↔ generace v důchodovém věku) nebyl kompenzován změnou přístupu společnosti a státu k rodinám, přestože strukturální význam rodin s dětmi pro fungování společnosti, který vyplývá z jejich nenahraditelných nebo obtížně nahraditelných funkcí, zůstal nezměněný. Tvorba lidského kapitálu a plnění dalších funkcí rodiny nejsou materiálně a finančně oceněny (resp. „vyrovnány“), což při ztrátě přímého materiálního nebo finančního užitku z dětí výrazně znevýhodňuje rodiny s dětmi vůči ostatnímu obyvatelstvu.

Vzrůstající důraz na roli jedince ve společnosti vedl současně k poklesu hodnoty přikládané rodině jako přirozenému základnímu článku sociálního celku. Výchova dětí je přes svůj nesporný význam pro společnost pojmána jako důsledek svobodného rozhodnutí rodičů a jejich preferencí, nikoli jako činnost prospěšná pro všechny. Rozhodnutí mít či nemít děti je považováno za soukromou věc rodičů, kterou společnost nikterak neovlivňuje ani neupřednostňuje.

Tato situace, kdy je rodinná forma života komparativně nevýhodná vůči životu bez dětí, souvisí se strukturálními změnami moderní společnosti, a není proto plně odstranitelná. Tento stav je ovšem dlouhodobě nepříznivý, neboť jeho následkem je pokles porodnosti a populačního růstu. **Narůstající náklady spojené s výkonem přirozených funkcí rodiny současně zvyšují nároky na náhradní výkon těchto funkcí rodiny státem. Oba tyto důsledky odrážející se v regresivním populačním vývoji a v postupném nárůstu náhradních funkcí státu a tím zpětně v daňovém zatížení jsou proto východiskem pro formulaci souboru takových opatření, která by upevnila místo rodiny ve společnosti a poskytla rodinám kompenzaci nákladů na výkon jejich funkcí, resp. „ocenění“ tohoto výkonu.“**

Ekonomická funkce rodiny v rámci Strategie rodinné politiky

- ❑ Náklady na plnění funkcí rodiny nejsou přiměřeně ekonomicky kompenzovány. Stát proto bude více zohledňovat zvyšující se náklady a hodnotu ušlých příležitostí spojenou s péčí a výchovou dětí.
- ❑ Standardní makroekonomický model národního hospodářství v sobě neintegruje ekonomickou úlohu rodin. Domácnosti mají dodat na trh práce potřebnou pracovní sílu a lidský kapitál, avšak tato ekonomická funkce rodiny zůstává pro tento model externalitou.
- ❑ Reprodukce pracovní síly a lidského kapitálu stejně jako rozvoj sociálního kapitálu společnosti v podobě její sociální soudržnosti a stability nejsou v modelu zohledněny – tvoří jeho vnitřní proměnné.
- ❑ Počítá se pouze s jejich okamžitými finančními náklady a nezohledňuje se dlouhodobý investiční horizont jejich budoucího užitku – na rozdíl od vyjádření investičních nákladů firem. Je proto potřeba s nimi počítat externě mimo tento model.
- ❑ Za neméně důležité je potřeba považovat budoucí přínos vychované nové generace vstupující na pracovní trh, a to zejména s ohledem na udržitelnost důchodového systému a veřejných financí.

Ekonomická funkce rodiny v rámci Strategie rodinné politiky

- ❑ **Analýzy poukázaly na skutečnost, že daňový a sociální systém je v ČR ve svých interakcích nastaven tak, že nízkopříjmové domácnosti demotivuje od práce a středně a výše příjmové nemotivuje mít děti.**
 - ❑ Poznámka: Motivaci k práci posílí zásadní revize systému sociálních dávek (zavedení jednotné komplexní dávky státní sociální pomoci) a slevy na daních na děti.
- ❑ Opatření rodinné politiky by pak neměla být orientována pouze úzce na rodinnou politiku jako sociální záležitost, ale na potřebu chápat rodinnou politiku jako nedílnou součást celého společenského a ekonomického systému v němž může sehrávat významnou prorůstovou roli. Neměla by tak být zaměřena pouze na ochranu nízkopříjmových domácností, ale cíleně by měla být orientována na podporu rodin se středními a vyššími příjmy při řešení standardních životních situací.
- ❑ Z hlediska ekonomických nástrojů zejména daňové zvýhodnění na dítě, jeho diferenciací podle počtu dětí a zrušené zastropování bonusu má v sobě motivační potenciál k legálnímu uplatnění na trhu práce a ukazuje se jako vhodný nástroj, který nepředstavuje navýšení administrativy a nevytváří body zlomu. Přitom zvyšuje příjmy rodin a reflektuje výdaje v závislosti na počtu dětí a zároveň motivuje k práci.
- ❑ **Částečná kompenzace nákladů spojených s výchovou dětí (včetně zohlednění v daňovém systému) a odpovídající zohlednění v rámci důchodového systému tak v souhrnu opatření na sladování rodinného a pracovního života umožňuje párům se svobodně rozhodovat o počtu dětí, které budou mít.**

Uznat a ocenit ekonomickou funkci rodiny

Klíč k řešení - celkové prorodinné klima:

- Rozlišit rodinnou politiku a sociální politiku – horizontální spravedlnost
- Uznat a ocenit ekonomickou funkci rodiny – čas, práci a náklady na výchovu dětí.
- Nelze patrně zcela obrátit demografický vývoj, cílem je zmírnit negativní dopady a vyhladit největší výkyvy ve struktuře obyvatelstva a související ekonomické dopady
- Zásadní význam rodin s více dětmi – někteří lidé děti nemají z různých důvodů, pro udržení demografické stability je proto nezbytný dostatečný počet rodin se třemi a více dětmi
 - Nyní představují cca 10% všech rodin, ale vyrůstá v nich celá třetina nové generace
- Nechat rodičům vydělané peníze, které jim podle ekonomických nákladů patří - aby nemuseli odkládat narození prvního dítěte a mohli mít tolik dětí, kolik si přejí
- Tím zvýšit odolnost a stabilitu rodin i nástrojů rodinné politiky proti ekonomickým otřesům
- Podpořit společenské ocenění rodiny, kvalitu vztahů a tím i stabilitu rodin – zdůraznit a ocenit čas a práci věnované v rodině rozvoji vztahů – posílit partnerské a rodičovské kompetence

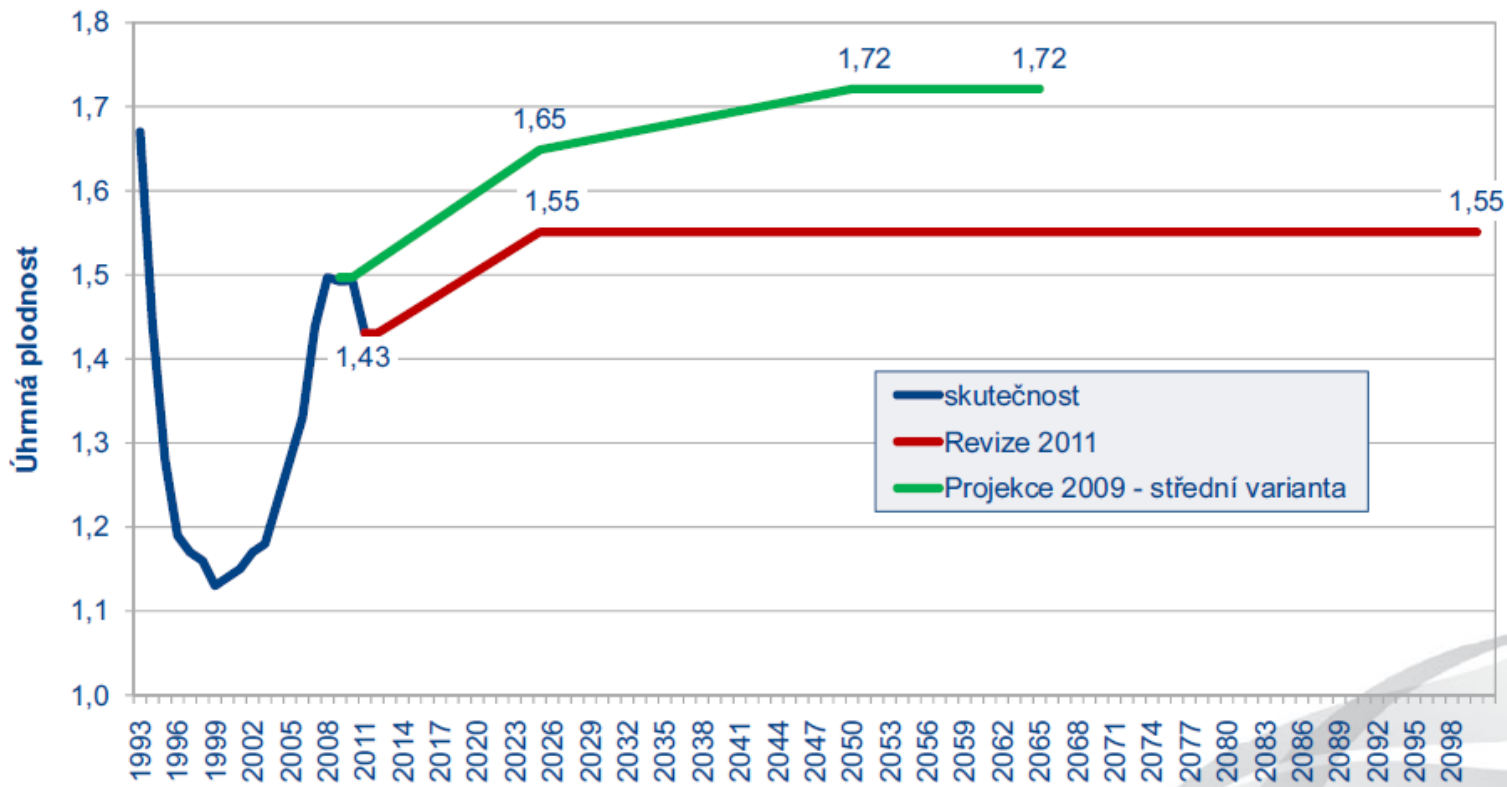

MINISTERSTVO PRÁCE
A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ

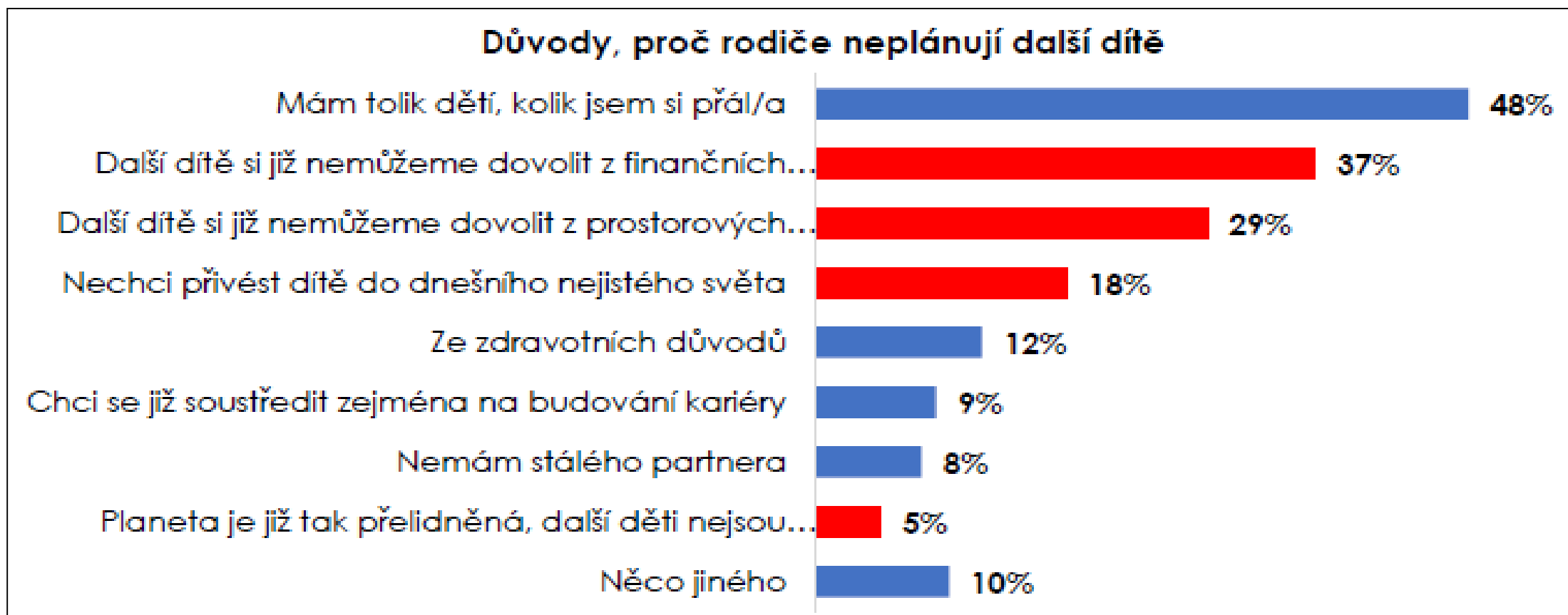
MPSV ČR ■ Na Poříčním právu 1/376 ■ 128 01 Praha 2 ■ +420 221 921 111 ■ posta@mpsv.cz

Historie: V důsledku krize a vládních úspor se zhoršila úhrnná plodnost a také demografická prognóza - předběžná pracovní aktualizace o reálná data za roky 2009 a 2010, rok 2011

- dále poroste průměrný věk žen při narození dítěte - ze současných 29,6 let na 30,3 let

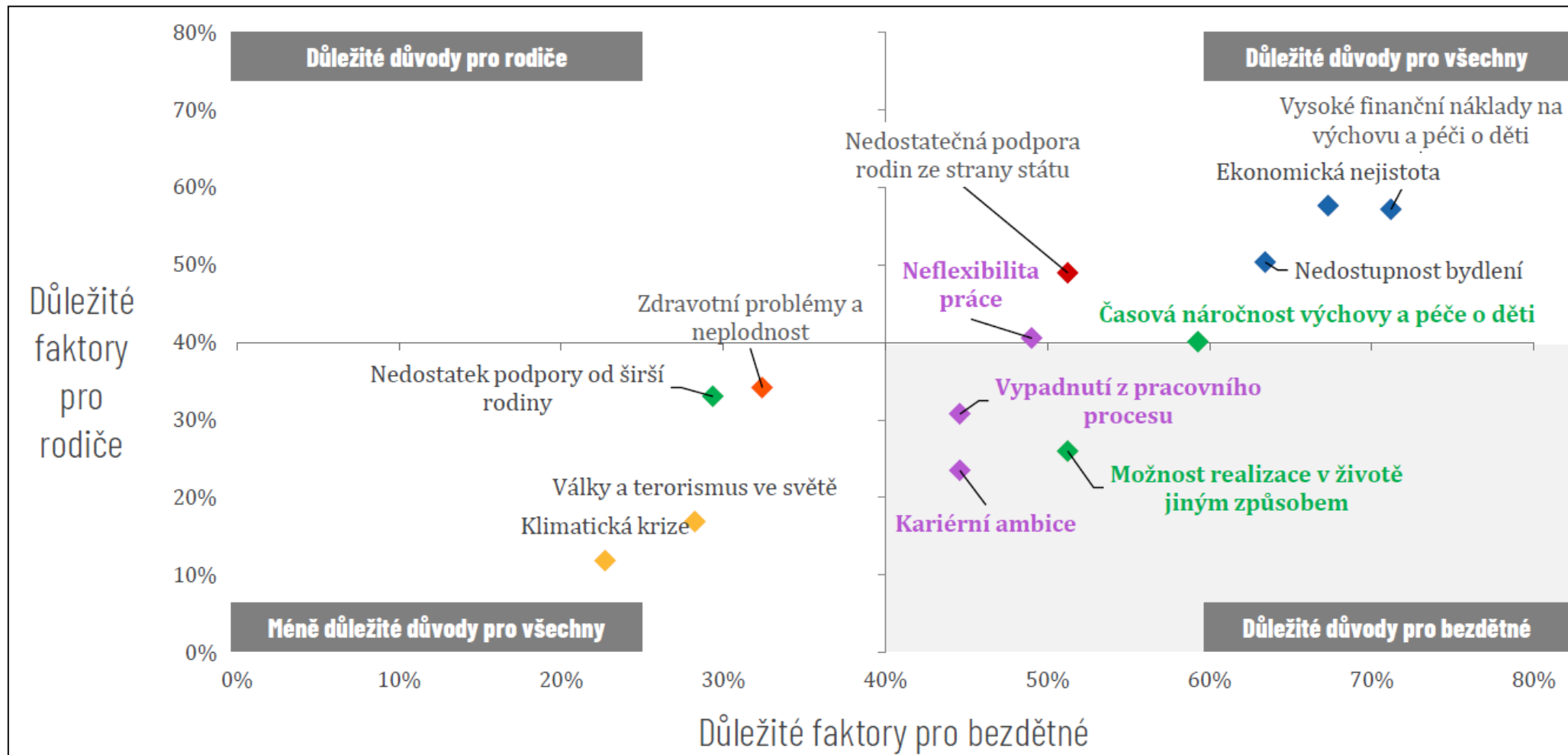

Proč rodiče neplánují další dítě – podzim 2024

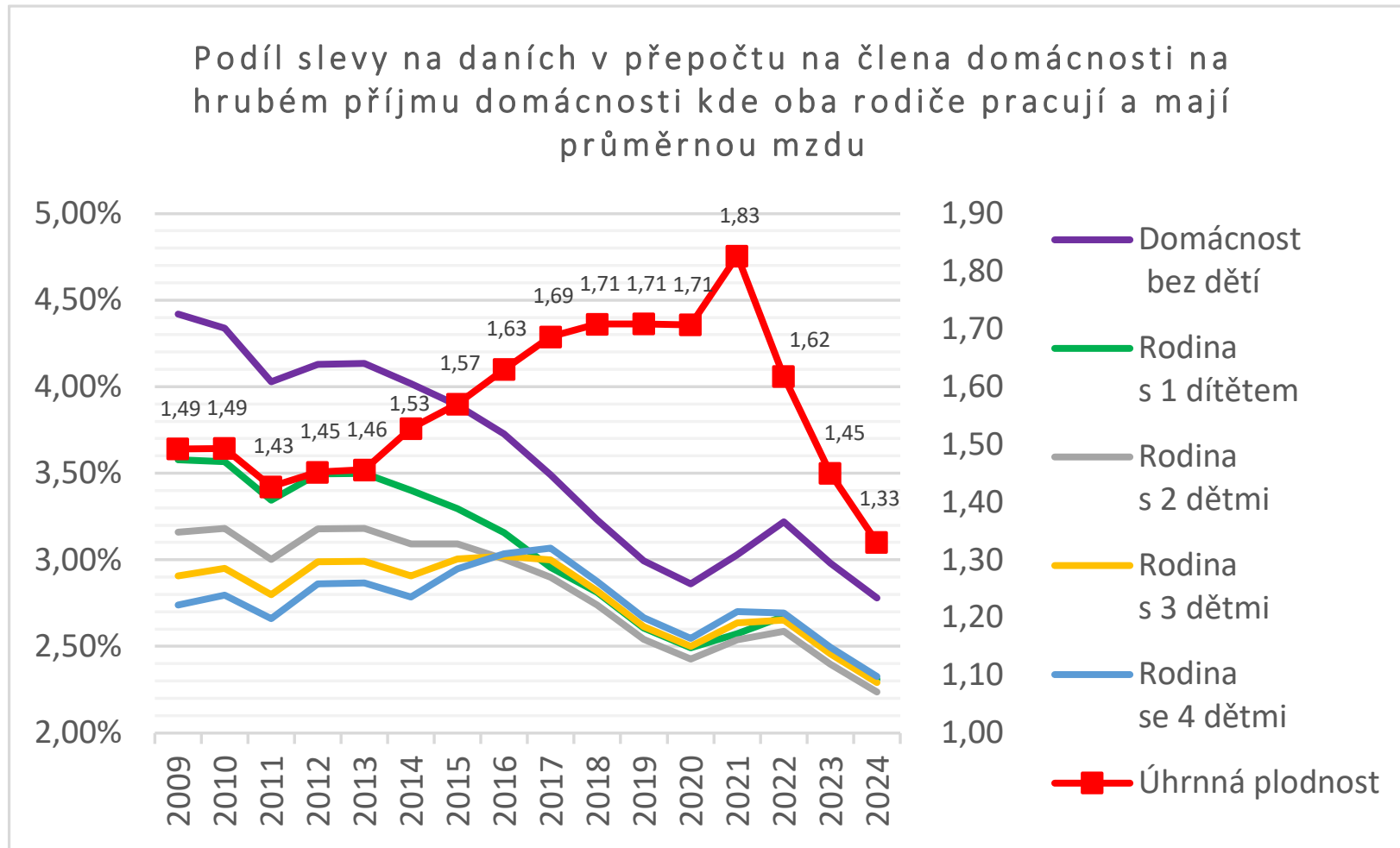

Zdroj: Průzkum veřejného mínění na téma „Pečující osoby v ČR“. Závěrečná zpráva. SC&C spol. s r.o., říjen 2024

Důležitost faktorů časování a počtu dětí – podzim 2024

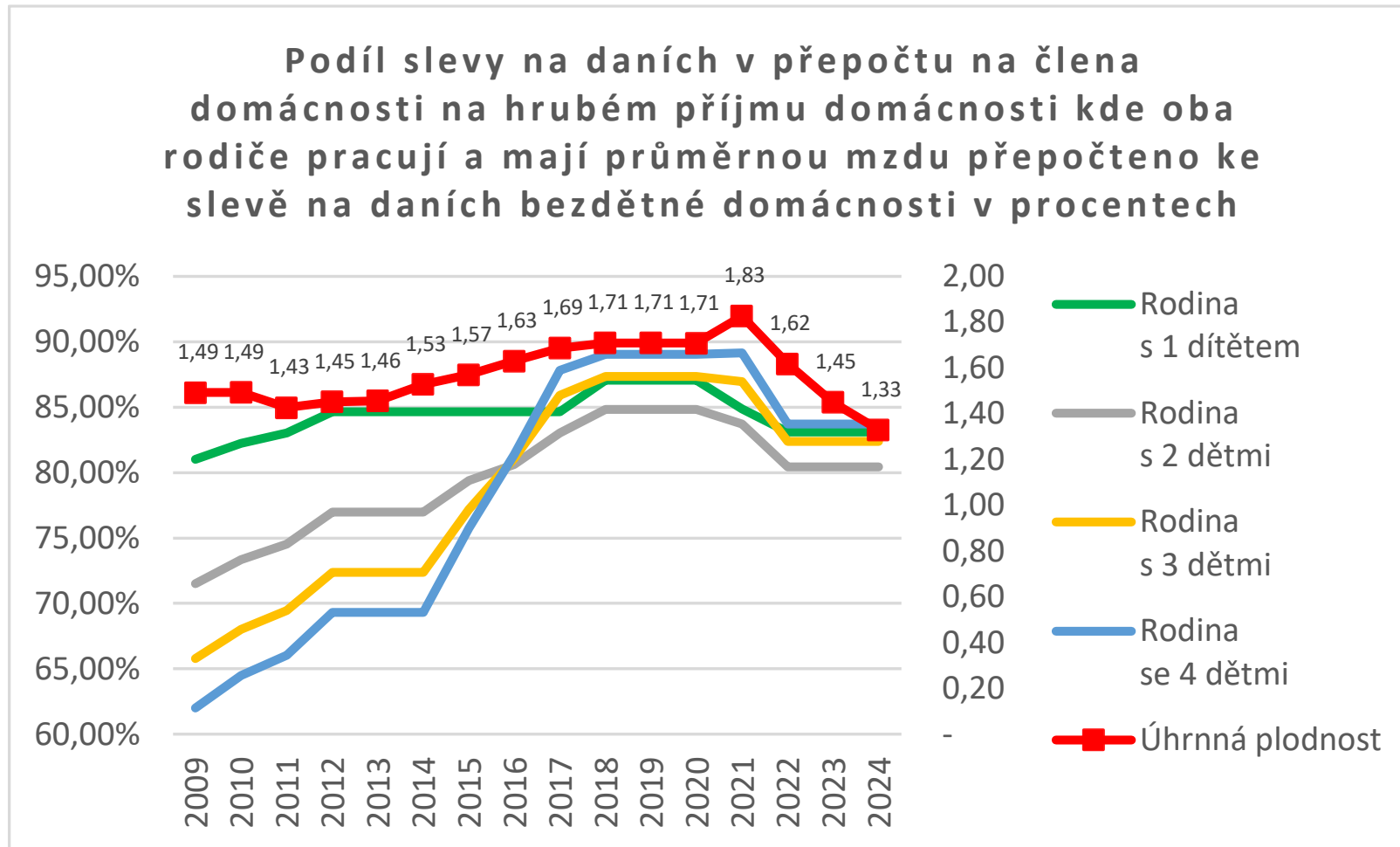

Podíl slevy na daních na hrubém příjmu domácnosti v přepočtu na člena rodiny podle počtu dětí

Zdroj: Vlastní výpočet

Vývoj daňových slev v přepočtu na člena domácnosti vztaženo k domácnosti bez dětí.

Zdroj: Vlastní výpočet